

Jacek Stefański

VIII przykazanie Dekalogu na tle koncepcji świadectwa i świadka w tekstach legislacyjnych Starego Testamentu

---

Verbum Vitae 27, 21-46

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**VIII PRZYKAZANIE DEKALOGU
NA TLE KONCEPCJI ŚWIADECTWA
I ŚWIADKA W TEKSTACH
LEGISLACYJNYCH
STAREGO TESTAMENTU**

**The Eighth Commandment of the Decalogue
in Light of the Concept of Testimony
and Witness in the Law Codes
of the Old Testament**

Abstract. The Eighth Commandment forbids bearing false witness, which falls under the general category of lying. Why, then, doesn't the Decalogue forbid lying in general? A thorough analysis of the Eighth Commandment sheds light on the problem: deceitful speech is primarily an act against God who has revealed Himself as the God of truth, always faithful to His word. This way lying becomes similar not only to the Second Commandment regarding taking the Lord's name in vain, but even to the profanation of the Sabbath. After all, keeping the Lord's Day holy is a testimony to the Creator's authority over creation. Since man was created in the image and likeness of God who is the source of all truth, any use of deceitful speech distorts the image of God which one bears in himself. Such distortion always constitutes a false testimony (bearing false witness) to the perfection and truthfulness that characterize all of God's actions, including His work of creation. Moreover, when a member of the Covenant community bears false witness against his neighbor, his deceitful speech is all the more deplorable, because

he both distorts the image of the Creator in himself and also shatters the sacred trust which flows from the bond upon which the people of God rely in their daily dealings with one another. The harsh consequences and penalties imposed against those who bear false witness stand as a testimony to the seriousness of destroying the sacred covenantal trust between God and man when lying takes place. In a way, every truth is a reflection of the Lord who is the Divine Truth. With St. Thomas Aquinas one can say that every truth-telling shows reverence for our Lord Jesus Christ who is the Way, the Truth and the Life.

Keywords: bearing false witness, covenant, Eighth Commandment, Decalogue, lying, truth, truth-telling, Exod 20:16, Deut 5:20

Słowa kluczowe: fałszywe świadectwo, przymierze, ósme przykazanie, Dekalog, kłamstwo, prawda, prawdomówność, Wj 20,16; Pwt 5,20.

W tradycji Kościoła ósme przykazanie było zawsze postrzegane jako zakaz kłamstwa¹. Kościół niewątpliwie przyjął to spostrzeżenie z tradycji żydowskiej, chociaż faktem jest, że owo przykazanie nie nawiązuje wprost do kłamstwa, lecz przede wszystkim do kłamliwego świadectwa. Rodzi się więc pytanie, dlaczego Dekalog nie odnosi się wprost do kłamstwa, skoro fałszywe świadectwo jest tylko jednym z przejawów kłamstwa? Ta kwestia jest tym bardziej intrygująca ze względu na rolę, którą prawda pełni w historii Bożego objawienia². Niniejsza refleksja jest próbą odpowiedzi na ów problem przez dogłębną analizę

---

¹ W ten sposób komentuje to przykazanie św. Augustyn w swoim dziele *O kłamaniu*. Zob. Lienhard, *Exodus*, 107. Zob. także KKK 2469; 2472; 2473; 2474; 2478; 2482.

² Chrystus mówi o sobie, że jest prawdą (Por. J 14,6), ponieważ objawia prawdę o Ojcu. Natomiast, jak zauważa św. Jan Chryzostom, istnieje związek między prawdą objawioną a prawdomównością (prawdą w ujęciu moralnym), bo jeżeli Pan Jezus jest prawdą, to znaczy, że nie ma w Nim kłamstwa. Do tego św. Hilary z Poitiers dodaje, że Chrystus, który jest prawdą, nie sztydzi z nas przez kłamstwa. Zob. Elowsky, *John*, 124.

idei świadectwa i świadka w legislacyjnych tekstach Starego Testamentu.

1. MOWA I JEJ ZNACZENIE

Pierwsze zetknięcie się z językiem hebrajskim może wywołać zdziwienie, że w porównaniu z językami indoeuropejskimi zdania hebrajskie są krótsze. To spostrzeżenie dotyczy nie tylko języka hebrajskiego, ale całej rodziny języków semickich. W związku z tym można wnioskować, że gdy gramatyka danego języka pozwala – a nawet wymaga – aby krótkie zdanie zawierało jak najwięcej treści, to wówczas każde słowo w tym zdaniu staje się bardziej znamienne. Z tej racji można byłoby sformułować hipotezę, że ludzie posługujący się takim językiem przywiązują większą wagę do każdego wypowiedzianego słowa.

W przypadku języka hebrajskiego, który jest oryginalnym językiem większości Starego Testamentu, tego rodzaju hipoteza nabiera szczególnego znaczenia. Bo wbrew dla narodu Izraela mowa stała się czymś więcej niż narzędziem codziennej międzyludzkiej komunikacji. Bóg objawił się temu ludowi przez czyny i słowa³. Ustanowił Abrahama i jego potomków nosicielami Bożego objawienia za pośrednictwem słów, które stały się dla Hebrajczyków wyrazem ich religijnej tożsamości. Słowo mówione (z upływem czasu również utrwalone na piśmie) stało się nośnikiem prawdy, którą Bóg objawił człowiekowi oraz wyrazem prawdy, którą człowiek miał się kierować w życiu codziennym. Co prawda, Abraham nie był pierwszą osobą, której Bóg się objawił, gdyż Objawienie Boże nastąpiło już na początku stworzenia w raju, ale tam zabrzmiało też pierwsze ziemskie anty-objawienie w postaci kłamstwa starodawnego węża. To on nakłonił Adama i Ewę do podejrzliwości względem Boga, który stworzył i ogarnął ich swoją miłością. Nasi pierwsi rodzice uwierzyli wężowi, a skutkiem pójścia za kłamstwem szatana

---

³ Por. KO 2.

było rozpanoszenie się zła na ziemi⁴. Takie jest też znaczenie stwierdzenia Chrystusa, że szatan jest ojcem kłamstwa (por. J 8,44): jego kłamstwo prowadzi do innych kłamstw, które ludzie podejmują i przekazują dalej.

2. BÓG PRAWDY A KLAMSTWO

Kłamstwo było obce Panu Bogu, który od początku dał się poznać jako Bóg prawdomówny (por. Rz 3,4). Dlatego też, biorąc pod uwagę genezę zła, nie można się dziwić, że antidotum i lekarstwem na problemy, w których człowiek się pogrążył na przestrzeni wieków musi być zawsze powrót do prawdy – nie tylko do prawdy wynikającej z objawienia, ale również do prawdy „praktykowanej”, czyli tej, która określa i obejmuje wszystko, co człowiek czyni. Niewątpliwie można powiedzieć, że istnieje granica między prawdą w ujęciu biblijnym, która odnosi się do objawienia tajemnic ukrytych w Ojcu przez Syna, a prawdą moralną, która stanowi zgodność słów i innych wyrazów przekazu z wewnętrznym przekonaniem. Jednak należałoby zapytać, czy nie lepiej mówić nie tyle o „dwóch prawdach”, co o dwóch obszarach jednej prawdy. Św. Tomasz z Akwinu zauważył, że istnieje jedna prawda absolutna, którą jest sam Bóg. Ale „dzięki tej prawdzie wszystkie słowa są słowami. [...] Dzięki uczestnictwu w Nim wszyscy posiadający słowo są nazywani mówiącymi”⁵. Ten fakt nie mógł być obcy zwłaszcza ludowi, który został wybrany przez Stwórcę, aby objawić mu prawdę o Bogu, o człowieku i o świecie. A skoro Bóg chciał objawić się ludziom za pośrednictwem słów, to znaczy, że w zamyśle Bożym człowiek miał traktować mowę z wielkim szacunkiem. Miało to dotyczyć nie tylko płaszczyzny kultu (który przecież posługuje się słowami), ale również codziennego porozumiewania się na płaszczyźnie ludzkiej. W ten

---

⁴ Por. Żychiewicz, *Dziesięcioro przykazań*, 111-112. Na ten temat por. także Phillips, *Criminal Law*, 111.

⁵ Zob. Tomasz z Akwinu, *Komentarz do Ewangelii Jana*, 30.

sposób prawdomówność została uznana przez Izraelitów jako naturalna konsekwencja objawienia Boga, który mówi tylko prawdę, bo jest Bogiem prawdy:

„Pan, Pan, Bóg miłosierny i łagodny, nieskory do gniewu, oraz pełen łaski i prawdy [רַב־חֶסֶד – *ʾēmeḥ*] zachowujący łaskę w tysiączne pokolenia, gotowy przebaczyć winę i przestępstwo i grzech, lecz nie pozostawiający go bez ukarania, ale zsyłający kary za winę ojców na synów i wnuków aż do trzeciego i czwartego pokolenia” (Wj 34,6-7)⁶.

Powyższy fragment z Księgi Wyjścia stanowi najbardziej rozbudowane starotestamentowe objawienie, jakie Bóg przekazuje o sobie⁷. Jak należy zrozumieć stwierdzenie, że Bóg jest „pełen łaski i prawdy” [רַב־חֶסֶד וְאֱמֶת – *rab-ḥesed weʾēmeḥ*]? Otóż prawda ma swoje źródło w Bogu, który jako jedyny jest „pełen” prawdy, bo On *jest* Prawdą (por. J 1,14; J 14,6)⁸. W takim razie można byłoby się spodziewać, że mówienie prawdy lub zakaz kłamstwa dla człowieka stworzonego na obraz i podobieństwo prawdomównego Boga prawdy znajdzie się w Dekalogu. Zbiór dziesięciu przykazań stanowi bowiem regułę umożliwiającą człowiekowi życie zgodne z zamysłem Bożym dla dobra doczesnego i wiecznego każdej osoby ludzkiej⁹. Jednakże wśród dziesięciu przykazań nie znajduje się żad-

⁶ Wszystkie przekłady biblijne są własne.

⁷ Por. Moberly, 428, „רַב־חֶסֶד”.

⁸ Por. J 1.14; 14,6. Św. Tomasz z Akwinu podkreśla: „Chrystus był [...] pełen prawdy, ponieważ w Nim ludzka natura osiągała boską prawdę, w tym znaczeniu, że [ten] człowiek był samą boską prawdą. W innych bowiem ludziach znajduje się wiele partycypowanych prawd, w ten sposób, że prawda pierwsza przez wiele podobieństw odbija się w ich umysłach [...] [Chrystus] jest pełen prawdy, ponieważ nie nauczał poprzez zagadki i figury, ani nie schlebiał ludzkim błędom, lecz wszystkim głosił otwarcie prawdę, bez żadnego oszustwa [...] przez Niego stały się wszystkie prawdy stworzone, które są jakimś uczestnictwem i odbiciem prawdy pierwszej, która świeci w duszach świętych”. Zob. Tomasz z Akwinu, *Komentarz do Ewangelii Jana*, 99; 101; 109. Por. także Tenże, *Summa theologiae*, 1a2ae q. 93, a.

⁹ Por. Synowiec, *Dekalog*, 55.

ne zdanie nakazujące wprost, aby człowiek nie kłamał lub mówił prawdę. Zamiast tego pojawia się zakaz fałszywego świadectwa. Ale czy fałszywe świadectwo nie jest raczej jednym z przejawów kłamstwa? Czyżby problem fałszywego świadectwa wymagał odrębnego przykazania¹⁰? Dokładna analiza tego przykazania rzuca światło na kryjący się za nim zamysł Boży odpowiadający na te pytania.

3. ANALIZA ÓSMEGO PRZYKAZANIA

Ósme przykazanie występuje w Starym Testamencie w dwóch wersjach. Pierwsza wersja znajduje się w Księdze Wyjścia: לֹא־תִעַנֶה בְּרַעְיָךְ עַד שֶׁקֶר – *lō²-ta^cāne^h bərē^cākā^h ʿēd šāqer* (Wj 20,16). Dosłowny przekład tego zdania brzmi: „Nie będziesz odpowiadał przeciwko bliźniemu twemu [jako] świadek kłamstwa”. Druga wersja znajduje się w Księdze Powtórzonego Prawa: וְלֹא־תִעַנֶה בְּרַעְיָךְ עַד שֶׁוֹא – *wəlō²-ta^cāne^h bərē^cākā^h ʿēd šāw^w* (Pwt 5,20). Dosłowny przekład tych słów wygląda następująco: „I nie będziesz odpowiadał przeciwko bliźniemu twemu [jako] świadek nicości”¹¹. Różnica między tymi sformułowaniami polega tylko na ostatnim słowie, a mianowicie שֶׁקֶר – *šāqer* w Księdze Wyjścia lub שֶׁוֹא – *šāw^w* w Księdze Powtórzonego Prawa.

¹⁰ Księga Przysłów podaje sześć rzeczy, których Pan nienawidzi (Prz 6,17.19). W tekście hebrajskim ta lista przewinień zawiera – między innymi – „język kłamstwa” [לְשׁוֹן שֶׁקֶר – *lšôn šāqer*] oraz „świadka kłamstwa wypowiadającego oszustwa” [יִפְחַח בְּזָבִים עַד שֶׁקֶר – *yāpī^h kezābīm ʿēd šāqer*]. Znamienne jest to, że te dwa znienawidzone przez Pana przewinienia są odrębne, mimo że kłamliwa mowa „świadka kłamstwa” ma to samo znaczenie, co „język kłamstwa”. Ewidentnie natchniony autor Księgi Przysłów był przekonany, że „świadectwo kłamstwa” jest odrębnym kazusem.

¹¹ Przekład rzeczownika „שֶׁוֹא” – *šāw^w* na „nicość” może być zastąpiony tutaj innymi terminami, jak „bezwartościowość”, „daremność”, „zwodniczość”, „fałsz” lub „niegodziwość”. Por. Kaddari, *Dictionary*, 1060-1061 (s.v. „שֶׁוֹא; שֶׁוֹא”); Koehler – Baumgartner – Stamm, *Wielki słownik*, II, 428-429 (s.v. „שֶׁוֹא”).

3.1 לֹא־תַעֲנֶה – *lō²-ta^hāne^h* – *Nie będziesz odpowiadał*

Pierwszy człon ósmego przykazania – po partykule לֹא – *lō²* („nie”) – składa się z czasownika עֲנֶה – *‘n-h* („odpowiedzieć”) oraz przyimka בְּ przy rzeczowniku, czyli – dosłownie – „nie będziesz odpowiadał przeciwko”. Jednak w języku hebrajskim konstrukcja „nie będziesz odpowiadał przeciwko” oznacza to samo, co „nie będziesz świadczył”¹². W takim układzie czasownik עֲנֶה – *‘n-h* („odpowiedzieć”) oznacza już nie tyle „odpowiedzieć”, co „świadczyć”, chociaż tu pojawia się problem. W języku hebrajskim istnieje bowiem odrębny czasownik dla określenia czynności dawania świadectwa; tym czasownikiem jest עָוַד – *‘w-d*. W takim razie zdanie „nie będziesz świadczył” zabrzmiałoby לֹא תַעֲוֶד – *lō² tā‘fīd*. Ta konstrukcja byłaby prostsza i bardziej wyrazista, aniżeli ta, która zostaje zastosowana w przykazaniu. Rodzi się więc pytanie, dlaczego ósme przykazanie nie zawiera prostszej formy לֹא תַעֲוֶד – *lō² tā‘fīd* („nie będziesz świadczył”), lecz używa bardziej rozszerzonego wyrażenia לֹא־תַעֲנֶה בְּ... – *lō²-ta^hāne^h bə...* („nie będziesz odpowiadał przeciwko...”)?

Może to być spowodowane chęcią nawiązania nie tylko do zakazu dawania fałszywego świadectwa w kontekście sądowym, lecz również do wszelkiej kłamliwej mowy bez względu na kontekst. Czasownik עֲנֶה – *‘n-h* („odpowiedzieć”) dobrze spełnia tę rolę, bo posiada szerokie pole semantyczne. Rdzeń עֲנֶה – *‘n-h* funkcjonuje jako źródłosłów dla czterech różnych rodzin słów z czterema różnymi znaczeniami¹³: 1. odpowiedzieć oraz świadczyć; 2. zajmować się czymś; 3. śpiewać; 4. maltretować, znęcać się, skrzywdzić, poniżyć siebie lub innych. Niewątpliwie pierwsza rodzina słów jest najbardziej istotna dla sformułowania ósmego przykazania, chociaż konotacja pierwszego, drugiego oraz czwartego znaczenia umożliwia rozszerzenie ósmego przykazania na takie płaszczyzny

¹² Por. Beck, „עֲנֶה”, 448.

¹³ Por. Klein, *Etymological Dictionary*, 476-477 (s.v. „עֲנֶה”).

jak oskarżenie, zajmowania się jakimś zagadnieniem oraz skrzywdzenie kogoś¹⁴. Ponadto należy zauważyć, że trzy przykazania – „nie będziesz zabijał” (Wj 20,13), „nie będziesz cudzołożył” (Wj 20,14) oraz „nie będziesz kradł” (Wj 20,15) – poprzedzające ósme przykazanie należą do kategorii czynów, które zazwyczaj prowadzą do publicznego rozstrzygnięcia podczas rozprawy sądowej wymagającej zeznania świadka. Innymi słowy, aby oskarżyć kogoś o morderstwo, cudzołóstwo lub kradzież potrzebny jest świadek, który wskaże winnego. Mimo to, żadne z tych trzech przykazań nie odnosi się wprost do świadectwa. Czyni to dopiero ósme przykazanie.

3.2 רַךְ – *rē^{ac}* – *przyjaciel*

Termin רַךְ – *rē^{ac}* tłumaczy się jako „przyjaciel”, „ob-lubieniec”, „towarzysz”, „bliźni”¹⁵ lub „inny człowiek”. Zazwyczaj chodzi o Izraelitę lub bliską osobę, z którą człowiek mieszka, pracuje albo dzieli te same okoliczności oraz warunki życiowe¹⁶. Znamienny natomiast jest fakt, że w Starym Testamencie słowo רַךְ – *rē^{ac}* nigdy nie występuje w sensie pejoratywnym. Nawet Egipcjanie są określani tym mianem względem Izraelitów przebywających w Egipcie za czasów Mojżesza (Wj 11,2). Inaczej dzieje się z innymi terminami odnoszącymi się ogólnie do osoby ludzkiej, jak w przypadku אִישׁ – *ʾiš* („człowiek”/ „osoba ludzka”) lub אָדָם – *ʾādām* („Adam”/ „człowiek”/ „osoba ludzka”), które mogą być użyte w sensie neutralnym (Rdz 2,24; Rdz 5,1), pozytywnym (Ps 1,1; Ps 84,13) lub pejoratywnym (Prz 29,6; 21,16). Dlaczego więc trzy przykazania („nie zabijaj”, „nie cudzołóż” oraz „nie krad-

¹⁴ Z tej racji w określeniu „nie odpowiadaj” zawartym w ósmym przykazaniu judaizm rabiniczny dostrzega szerszy zakaz powtarzania rzeczy, których potencjalny świadek osobiście nie widział lub nie słyszał bezpośrednio, lecz dowiaduje się o nich od kogoś innego. Zob. Pecaric, *Chamisza Chumsze Tora*, 215.

¹⁵ Zob. Koehler – Baumgartner – Stamm, *Wielki słownik*, II, 291-293 (s.v. „רַךְ”).

¹⁶ Por. Lemański, *Księga Wyjścia*, 431.

nij”) poprzedzające ósme przykazanie Dekalogu nie zawierają terminu עָרַב – $rē^{ac}$?

Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy zauważyć, że słowo עָרַב – $rē^{ac}$ w Dekalogu pojawia się tylko w jeszcze jednym przykazaniu, a mianowicie w zakazie „nie będziesz pożądał żony bliźniego swego” (Wj 20,17; Pwt 5,21). Jest to jedyne przykazanie, które odnosi się bezpośrednio do postawy serca, czyli do usposobienia wewnętrznego, ukrytego przed ludźmi. Jednak to samo można powiedzieć – w pewnym sensie – o ósmym przykazaniu. Falszywe świadectwo zakłada bowiem rozdzwiek między tym, co człowiek mówi, a tym co wie jego serce. Pod tym względem ósme przykazanie odzwierciedla powszechną regułę „będziesz miłował bliźniego swego [עָרַבְתָּ – $lārē^{ac}ākā$] jak siebie samego” (Kpł 19,18). Miłość do siebie jest przede wszystkim postawą serca, jeszcze zanim zostaje uzewnętrzniona.

Termin עָרַב – $rē^{ac}$ nadaje ósmemu przykazaniu szczególne znaczenie w przypadku, kiedy zostaje zastosowany w odniesieniu do rodaka. W takiej sytuacji owo określenie jest wyrazem zaufania, którym cieszy się każdy Izraelita wobec współziomka z racji przynależności do jednego narodu przymierza¹⁷. Z tej racji fałszywe świadectwo względem rodaka jest tym bardziej krzywdzące, bo stanowi zniekształcenie logicznego założenia, że członkowie narodu wybranego przez Boga powinni być zjednoczeni i nie mogą działać jeden przeciw drugiemu. Nie chodzi tutaj tylko o utratę wiarygodności w oczach innych narodów, ale o uderzenie w ideę braterstwa wynikającą z prawdy, że naród Izraela został nazwany przez Boga „synem” (por. Wj 4,22). Taki status nadaje osobom należącym do tego narodu pewność, że wśród „swoich” mogą się czuć bezpiecznie. W takim środowisku fałszywe świadectwo jest szkodliwe, bo każdy we wspólnocie założonej i podtrzymywanej przez Boga jest przekonany, że świadectwo współbrata będzie zgodne z prawdą. Pozorna wiarygodność podstępnie wywołuje u bliźniego zaufanie

---

¹⁷ Por. Brueggemann, „Truth-Telling”, 292.

przez powoływanie się na przynależność do jednego narodu wybranego przez Pana¹⁸.

3.3 עֵד – ‘ēd – świadek oraz עֵדוּת – ‘ēdūt – świadectwo

Słowo עֵד – ‘ēd oznacza „świadek”. Przyjmuje się, że w ósmym przykazaniu עֵד – ‘ēd może mieć to samo znaczenie, co עֵדוּת – ‘ēdūt („świadectwo”)¹⁹. Dlaczego więc zostaje zastosowany tutaj termin „świadek” (עֵד – ‘ēd), a nie „świadectwo” (עֵדוּת – ‘ēdūt)? Można przypuszczać, że użycie terminu „świadek” zamiast „świadectwo” sprawia, iż zakaz fałszywego świadectwa przechodzi w ten sposób z płaszczyzny bezosobowej („świadectwo”) na płaszczyznę osobową („świadek”). Chodzi o podkreślenie koniecznego zaangażowania człowieka w to, co mówi pod względem moralnym i emocjonalnym. Tak więc ósme przykazanie kładzie akcent nie tylko na to, czego człowiek nie powinien czynić lub mówić, lecz przede wszystkim na to, jakim nie powinien być²⁰.

W ujęciu biblijnym człowiek ze swej natury jest świadkiem Boga, który go stworzył, ponieważ został stworzony na Jego obraz i podobieństwo: „Uczyńmy człowieka na Nasz obraz [בְּצַלְמֵנוּ – *bəšalmēnū*], podobnego Nam [כְּדְמוּתֵנוּ – *kidmūtēnū*]²¹” (Rdz 1,26). Bóg zaznacza, że człowiek jest istotą wskazującą na Stwórcę i przypominającą o Jego istnieniu. Dlatego też można wnioskować, że osoba ludzka jest potencjalnie pierwszym i najbardziej wiarygodnym świadkiem prawdy o Bogu. Co prawda nie oznacza to, że człowiek nie może zniekształcić w so-

¹⁸ Por. Sivan, *Between Woman, Man and God*, 66.

¹⁹ Por. Chacham, *Sefer Shmot*, 389.

²⁰ Np. świadectwo może być zgodne z prawdą, ale zostaje złożone przez człowieka, który świadkiem nie jest, lecz raczej czerpie swoje wiadomości z innych źródeł. Komentatorska tradycja żydowska podaje ten kazus jako odpowiedź na pytanie, dlaczego ósme przykazanie nie używa określenia „świadectwo” (עֵדוּת – ‘ēdūt), lecz raczej „świadek” (עֵד – ‘ēd). Wiarygodność osoby jest bowiem ważniejsza od wiarygodności jej słów. Zob. Feuer, *Aseres Hadibros*, 59.

bie obrazu Boga przez grzech i przez odwrócenie się od Stwórcy (Rdz 8,21). Jednak moralne odejście od Boga nie zmienia faktu, że człowiek w sensie obiektywnym posiada w sobie to, co wiąże go z Bogiem i wskazuje na Niego: duszę, rozum i wolną wolę. Na tej podstawie św. Ireneusz z Lyonu naucza, że „chwałą Boga (...) jest żyjący człowiek, zaś życiem człowieka jest oglądanie Boga”²¹. Ponadto z tej racji w starotestamentowej społeczności Izraela człowiek jako świadek był więcej niż obserwatorem wydarzeń, potrzebnym do rozstrzygnięcia rozpraw sądowych i do prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa²². Był przede wszystkim „obrazem” Boga prawdy, powołanym do prawdomówności na wzór Tego, który go stworzył i który tchnął w nim życie. Tak miała wyglądać odpowiedź istoty ludzkiej na nakaz „bądźcie świętymi, bo Ja jestem święty” (Kpł 19,2).

Wobec tego jak należy zrozumieć słowo „świadek” (עֵד – *‘ēd*) oraz „świadekstwo” (עֵדוּת – *‘ēdūt*) w Starym Testamencie? Oba terminy pochodzą ze źródłosłowu עוּד – *‘w-d*, które oznacza „powrót” lub „powtórzenie” czegoś²³. Kiedy ów źródłosłów jest używany w formie *hifil* (np. הִעִיד – *hē‘īd*), to wówczas przyjmuje znaczenie „świadczania”. Związek pojęcia „świadczania o czymś” z ideą „powrotu do czegoś” lub „powtórzenia czegoś” polega na tym, że wydarzenie, które już miało miejsce może być teraz „powtórzone” lub „przedstawione ponownie” w sposób słowny przez osobę, która je widziała. Na tej podstawie owa osoba jest uznana za choćby potencjalnego świadka (עֵד – *‘ēd*). „Powrót do czegoś” lub „powtórzenie czegoś” zakłada bowiem zgodność z tym, co rzeczywiście miało miejsce w przeszłości. Innymi słowy, wypowiedź może być nazwana świadectwem tylko wtedy, kiedy jej treść jest zgodna z prawdą. Falszywa wypowiedź w charakterze świadectwa nie może nawet być nazwane świadectwem

²¹ Zob. Ireneusz z Lyonu, *Adversus haereses*, IV.38.3.

²² Por. Preuss, *Old Testament Theology*, II, 195. Na ten temat por. także Swezey, „Exodus 20.16”, 407.

²³ Zob. Klein, *Etymological Dictionary*, 466 (s.v. „עוּד”).

i musi być określona mianem kłamstwa. Dlatego też powraca pytanie: dlaczego Dekalog odnosi się do kłamstwa tylko w kontekście świadectwa, a nie do kłamstwa wprost?

Jako odpowiedź na to pytanie można się spotkać z przekonaniem wielu egzegetów, że ósme przykazanie od samego początku miało podłoże sądowe²⁴. Z pewnością normalne funkcjonowanie członków społeczności ludu przymierza wymagało bowiem, aby przeprowadzone rozprawy dotyczące osób prywatnych jak i publicznych (bez względu na liczbę) nie odbyły się bez upewnienia, że każdy zostanie potraktowany sprawiedliwie. Ta rzeczywistość była szczególnie obecna w narodzie Izraela, dla którego przekaz ustny cieszył się powszechnym uznaniem²⁵. Ale czy to wszystko oznaczało, że obecność słowa „świadek” (אֵד – ‘ēd) w ósmym przykazaniu nie mogła mieć innego podłoża poza kontekstem sądowym? Jak wspomniano wcześniej, człowiek jako istota stworzona na obraz i podobieństwo Boga jest przede wszystkim świadkiem prawdy o Bogu. Z tej racji kłamstwo staje się zniekształceniem obecnego w osobie ludzkiej obrazu Boga prawdy. Dlatego też ósme przykazanie nawiązujące do fałszywego świadectwa miało objąć o wiele szerszy problem, jakim jest nie tylko zniekształcenie słowa, ale wypaczenie misji prawidłowego świadectwa o Bogu. Nic więc dziwnego, że dla Izraelity fałszywe świadectwo miało być równoznaczne z przelaniem krwi niewinnej osoby (por. Wj 23,7; Prz 25,18)²⁶.

Istnieje jeszcze jeden powód, dla którego ósme przykazanie nie odnosi się wprost do kłamstwa lecz raczej do

---

²⁴ Zob. Brueggemann, „Truth-Telling”, 292; Clines, *Interested Parties*, 43; Craigie, *Deuteronomy*, 162; Lemański, *Księga Wyjścia*, 431; Preuss, *Old Testament Theology*, II, 195; Stamm – Andrew, *The Ten Commandments*, 108.

²⁵ Por. Sivan, *Between Woman, Man and God*, 67. W judaizmie powstała tradycja ustna, która z czasem stała się normatywnym prawem obyczajowym (*Halacha*) równoległym do Tory. Owocem tej tradycji była Miszna jak również Talmud oraz towarzyszące im dzieła midraszowe.

²⁶ Por. Miller, *The Ten Commandments*, 345-346.

problemu fałszywego świadectwa. Ten powód znajduje się we wprowadzeniu do przykazań: „Ja jestem Pan, Bóg twój, który cię wyprowadziłem z ziemi Egiptu, z domu niewoli” (Wj 20,2; por. także Pwt 5,6). To wprowadzenie do Dekalogu nie odnosi się ani do dziejów stworzenia, ani do przymierza z Noem, ani do przymierza z Abrahamem, lecz jedynie do wyjścia Izraelitów z Egiptu. Ewidentnie Dekalog miał być dalszym ciągiem centralnego zbawczego dzieła w życiu narodu wybranego, jakim było wyjście z Egiptu. Tak jak zachowanie szabatu stało się dla narodu wybranego świadectwem o stworzeniu świata przez Boga, tak też pamięć o wyjściu Hebrajczyków z Egiptu stała się wezwaniem do dawania świadectwa o wielkich dziełach, które Bóg uczynił dla swojego ludu i dla całego stworzenia. Zwraca na to uwagę tradycja rabiniczna przez zestawienie przykazania o zachowaniu szabatu z przykazaniem zakazującym fałszywego świadectwa: o ile zachowanie szabatu jest świadectwem o panowaniu Boga nad stworzeniem, o tyle niezachowanie szabatu jest fałszywym świadectwem, bo neguje fakt, że Bóg jest Stwórcą panującym nad światem i podtrzymującym go w istnieniu²⁷. Do takiego prawidłowego i obowiązkowego świadectwa o Bogu Stworzycielu nawiązuje Księga Izajasza:

„Wy jesteście moimi świadkami (עֵדָיִם – *‘ēday*) – wyrocznia Pana – i moim sługą, którego wybrałem, abyście poznali i uwierzyli Mi, oraz zrozumieli, że Ja jestem. Boga utworzonego przede Mną nie było ani po Mnie nie będzie. Ja, Ja jestem Panem i poza Mną nie ma żadnego zbawcy. Ja zapowiedziałem i wybawiłem i oznajmiłem, a nie ktoś obcy wśród was. I wy jesteście świadkami moimi (עֵדָיִם – *‘ēday*) – wyrocznia Pana – i Ja jestem Bogiem. Od wieczności Ja Nim jestem. I nikt się nie wyrwie z mej ręki. Któż może zmienić to, co Ja uczynię?” (Iz 43,10-13)²⁸.

---

²⁷ Por. *MekhY* 20,14.

²⁸ Zob. także Iz 44,8.

3.4 עֵד שֶׁקֶר – ‘ēd šāqer – świadek kłamstwa א עֵד שֶׁאֵין – ‘ēd šāw – świadek nicości

Mając na uwadze powyżej przedstawione znaczenie terminu „świadek” oraz jego konotacje należy teraz spojrzeć na rzeczownik, z którym ten termin jest połączony w ósmym przykazaniu. Jednak w tym miejscu – jak wspomniano wcześniej – istnieje różnica w sformułowaniu między Księgą Wyjścia, gdzie występuje określenie עֵד שֶׁקֶר – ‘ēd šāqer – „świadek kłamstwa”, a Księgą Powtórzonego Prawa, gdzie znajduje się określenie א עֵד שֶׁאֵין – ‘ēd šāw – „świadek nicości”. Jakie znaczenie ma różnica między tymi sformułowaniami?

Rzeczownik שֶׁקֶר – šāqer – (lub שֶׁקֶר – šéqer) oznacza „kłamstwo”, „oszustwo” lub „fałsz”²⁹. Jest to słowo, które nabiera intensywności wówczas, gdy zostaje zastosowane w celu określenia kłamliwej mowy lub fałszywego usposobienia w odniesieniu do rzeczywistości zależnej od Boga, którego postawa, słowa i dzieła są zawsze zgodne z prawdą³⁰. Dobrym przykładem jest pierwszy przypadek, kiedy termin שֶׁקֶר pojawia się w Biblii hebrajskiej, a mianowicie w Księdze Rodzaju w słowach Abimeleka do Abrahama:

„Bóg jest z tobą we wszystkim, co czynisz. I teraz złóż mi przysięgę na Boga tutaj, że nie będziesz okłamywał [תִּשְׁקֶר] ani mnie, ani mego prawnuka, ani mojego wnuka, lecz względem mnie i względem kraju w którym byłeś gościem, będziesz takim jakim ja byłem względem ciebie” (Rdz 21,22-23).

Wymowny jest fakt, że zanim Abimelek prosi Abrahama o złożenie przysięgi, zaznacza, że Bóg jest z Abrahamem we wszystkim, co czyni. Z tego wynika, że Abimelek może zażądać od Abrahama prawdomówności ze względu na związek patriarchy z Bogiem. Ów związek jest tak ścisły, że Abraham odpowiada pozytywnie na prośbę Abi-

²⁹ Zob. Koehler – Baumgartner – Stamm, *Wielki słownik*, II, 596-598 (s.v. „שֶׁקֶר”).

³⁰ Zob. Carpenter – Grisanti, „שֶׁקֶר”, 248.

meleka słowami „złożę przysięgę” (אָנְכִי אֶשָּׁבַע – *ʾānōkī ʾiššābē^{ac}* – Rdz 21,24).

Jednak słowa Abrahama mogą być przetłumaczone w formie zapytania: „Czy ja mam złożyć [wam] przysięgę”³¹? Taki przekład wydaje się bardziej prawdopodobny, bo po tych słowach Abraham przypomina, jak wcześniej został oszukany przez sługi Abimeleka (por. Rdz 21,25). Abraham daje do zrozumienia, że przysięga złożona wobec ludzi, którzy nie są jej godni (bo go wcześniej oszukali) byłaby równoznaczna z zlekceważeniem prawdy. W takim razie pytanie patriarchy jest uzasadnione, bo brak szacunku dla prawdy uniemożliwia normalne funkcjonowanie ludzi sąsiadujących ze sobą na jednej ziemi.

Natomiast trzeba zauważyć, że posługiwanie się kłamstwem nie ogranicza się do sfery międzyludzkich kontaktów. Podkreśla to Księga Kapłańska, która ukazuje związek między kłamstwem a stosunkiem człowieka do Boga:

„Nie będziecie kraść [לֹא תִגְנוּבוּ – *lōʾ tignōbū*] nie będziecie klamać [וְלֹא תִכְחָשׁוּ – *wəlōʾ-təkahāšū*] i nie będziecie oszukiwać [וְלֹא תִשְׁקֶרְוּ] jeden drugiego. I nie będziecie przysięgać fałszywie na moje imię [וְלֹא תִשָּׁבַע בְּשֵׁם יְהוָה לְשָׁקֶר] – *wəlōʾ-tiššābʿū bišmī laššāqer*]. Bo byłoby to zbezczeszczenie imienia Boga twego [וְחִלַּלְתָּ אֶת־שֵׁם יְהוָה – *wəhillaltā ʿet-šēm ʾēlōhe^ykā*]” (Kpł 19,11-12).

Powyższy fragment zawiera cztery odrębne zakazy. Każdy z nich rozpoczyna się od partykuły לֹא – *lōʾ* („nie”). W tekście hebrajskim owe zakazy są połączone spójnikiem ו – *u*. Natomiast najbardziej znamieny jest spójnik ו przed zakazem niewłaściwego użycia imienia Bożego. Zastosowanie spójnika w tym miejscu sprawia, że zakaz kłamstwa wiąże się – między innymi – z zakazem nieodpowiedniego posługiwania się imieniem Bożym. W jaki sposób?

Próba udzielenia odpowiedzi na to pytanie prowadzi do deuteronomicznej wersji ósmego przykazania: אֶת־תַּעֲנַת בְּרַעְךָ עַד שׁוֹא – *wəlōʾ-taʿane^h bərəʿkā ʿed šāw* –

³¹ Por. Kiel, *Sefer Bereshit*, 84.

„Nie będziesz świadczył przeciwko bliźniemu twemu jako świadek nicości”. Zamiast słowa שָׁקֵר – *šāqer* – „kłamstwo”, które znajduje się w ósmym przykazaniu w wersji Księgi Wyjścia, tutaj zostaje zastosowany rzeczownik שָׁוְאָ – *šāwʿ*. Jest to słowo, które występuje 53 razy w Tekście Masoreckim i oznacza – jak wspomniano wcześniej – „bezwartościowość”, „daremność”, „zwodniczość”, „falsz” lub „niegodziwość”³². Główne idee zawarte w tym terminie, to brak efektywności (np. Jr 2,30) i niewiarygodność (np. Ez 22,28)³³. W związku z tym można się spotkać ze stwierdzeniem, że w kontekście ósmego przykazania nie ma żadnej zasadniczej różnicy między שָׁקֵר – *šāqer* a שָׁוְאָ – *šāwʿ*, tak że oba sformułowania tego zakazu pojmuję się często jako zakaz kłamliwego świadectwa³⁴. Niemniej trzeba zauważyć, że „świadek nicości” nie musi oznaczać osoby mówiącej kłamliwie. „Nicość” może się też odnosić do blahej treści świadectwa albo do świadka, który podchodzi do obowiązku złożenia świadectwa w sposób bezmyślny, mimo że bez złej intencji. W takim razie ósme przykazanie – zwłaszcza w sformułowaniu deuteronomicznym – byłoby nie tyle zakazem kłamliwej mowy, co zakazem świadectwa o blahej treści, nawet jeżeli ta treść nie miała by istotnego wpływu na wyrok. Byłoby to potwierdzenie przekonania, że autentyczne świadectwo jest zawsze sprawą tak poważną, iż nie może być bagatelizowane³⁵. Poza tym „nicość” może też dotyczyć charakteru osoby, która występuje w roli świadka. Chodziłoby o każdego świadka uznanego za niegodziwego bez względu na przewinienia.

Wymowny jest też fakt, że w deuteronomicznej wersji Dekalogu ósme i drugie przykazanie („Nie będziesz brał imienia Pana, Boga twego, do czczych rzeczy” – לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא – *lōʾ tiššāʿ ʿet-šēm-yh-*

³² Zob. Koehler – Baumgartner – Stamm, *Wielki słownik*, II, 428-429 (s.v. „שָׁוְאָ”).

³³ Por. Shepherd, „שָׁוְאָ”, 53.

³⁴ Por. Cassuto, *Bemidbar – Dwarim*, 27; Craigie, *Deuteronomy*, 162, przyp. 25; Reiterer, „שָׁוְאָ”, 452.

³⁵ Por. Clines, “The Decalogue”, 295. Na ten temat por. także Barclay, *The Ten Commandments*, 172.

wh(ʿādōnāy) ʿēlōheʿykā laššāwʿ – Pwt 5,11)³⁶ są jedynymi przykazaniami, które zawierają słowo שָׁוֹא – *šāwʿ*. Obecność tego słowa w obu przykazaniach sprawia, że fałszywe świadectwo przeciwko bliźniemu ma konsekwencje, które rzutują na relacje człowieka do Boga, ponieważ fałszywe świadectwo względem człowieka jest zbezczeszczeniem świętości Boga, w którego godzi wszystko, co jest fałszywe³⁷. Ciekawym potwierdzeniem związku między dwoma przykazaniami jest fakt, że słowo שָׁוֹא – *šāwʿ* pojawia się w Pięcioksięgu tylko w Księdze Wyjścia i w Księdze Powtórzonego Prawa i to jedynie w kontekście drugiego i ósmego przykazania³⁸.

Poza tym należy zauważyć, że drugie przykazanie jest umieszczone między przykazaniem zakazującym niewłaściwego kultu w formie synkretyzmu nacechowanego lekkomyślnością i fałszem (pierwsze przykazanie – Wj 20,3-6/Pwt 5,7-10) a przykazaniem zakazującym zaniebdania należytej czci względem Boga (trzecie przykazanie – Wj 20,8-11/Pwt 5,12-15)³⁹. Jest to kolejne potwierdzenie, że zakaz omówiony w ósmym przykazaniu należy rozstrzygnąć w tych samych kategoriach co zakaz niewłaściwego kultu. Fałszywe świadectwo względem bliźniego staje się fałszywym świadectwem przeciwko Bogu, który stworzył każdego człowieka na swój obraz i podobieństwo i wymaga, aby człowiek czcił Pana w duchu i w prawdzie⁴⁰. W ten sposób sformułowanie ósmego przykazania w Księdze Powtórzonego Prawa nie tylko potwierdza sformułowanie tego samego przykazania w Księdze Wyjścia, ale stanowi dalszy komentarz do niego.

³⁶ Sformułowania drugiego przykazanie w Księdze Wyjścia (Wj 20,7) i w Księdze Powtórzonego Prawa (Pwt 5,11) są identyczne.

³⁷ Por. Miller, *The Ten Commandments*, 345.

³⁸ Zob. Wj 23,1; Pwt 5,17; Wj 20,7; Pwt 5,11.

³⁹ Por. Shepherd, „שָׁוֹא”, 54.

⁴⁰ Według tradycji rabinicznej człowiek, który fałszywie mówi o bliźnim popełnia grzech ciężki podobnie jak osoba, która fałszywie świadczy o Bogu. Por. *MekhY* do Wj 20,13.

4. POSZCZEGÓLNE KAZUSY DOTYCZĄCE ŚWIADKA I ŚWIADECTWA

Przeprowadzona analiza ósmego przykazania prowadzi do wniosku, że rola świadka w relacjach międzyludzkich (nie tylko w rozprawach sądowych) ma swoje źródło w świadczeniu o Bogu. Z tej racji teksty legislacyjne Starego Testamentu nadają wysoką rangę obowiązkom oraz wymaganiom, które stawiało się świadkom w codziennym postępowaniu. Jak wyglądały te obowiązki i wymagania? Z jakimi konsekwencjami się wiązały?

4.1 Od zabójstwa do cudzołóstwa

Wyrok śmierci na zabójcę mógł być wydany tylko pod warunkiem, że znaleźliby się świadkowie, którzy mogliby potwierdzić tożsamość winowajcy (por. Lb 35,30). Ten wymóg odnosi się do świadków w liczbie mnogiej, a to oznacza, że jeden świadek nie był wystarczający; musiało być przynajmniej dwóch. Księga Powtórzonego Prawa precyzuje wymagania odnośnie do liczby świadków w przypadku oskarżenia o zabójstwo i zaznacza, że kara śmierci może być wymierzona przeciwko oskarżonemu pod jednym warunkiem: musi być dwóch lub trzech świadków (por. Pwt 17,6). Gdy zeznanie tych świadków zostaje uznane za wiarygodne, to wówczas do nich należy obowiązek wykonania wyroku (por. Pwt 17,7).

W innym miejscu Księga Powtórzonego Prawa zaznacza, że – bez względu na materię oskarżenia – zawsze musi być przynajmniej dwóch lub trzech świadków (por. Pwt 19,15-16). Dlaczego więc ten bardziej ogólny wymóg dotyczący wszelkich przewinień pojawia się po podobnym zastrzeżeniu odnośnie do zabójstwa? Niewątpliwie wymagania legislacyjne, co do liczby świadków i okoliczności złożenia świadectwa były owocem refleksji i doświadczeń, które pojawiały się z upływem czasu. Przyjęcie zasady, że świadectwo samo w sobie jest poważną kwestią w społeczeństwie bez względu na rodzaj oskarżenia pozostaje potwierdzeniem przekonania, że każde odstępstwo od

prawdy musi być uznane za sprzeczne z przynależnością do narodu przymierza i z byciem istotą stworzoną na obraz i podobieństwo prawdomównego Boga.

Potwierdzeniem takiego podejścia do składania świadectwa jest przypadek kobiety podejrzanej o cudzołóstwo opisany w Księdze Liczb (por. Lb 5,11-31)⁴¹. Jeżeli jej mąż nie ma świadków, którzy potwierdziliby jej winę, to wówczas sam Bóg staje się świadkiem, wprawdzie nie bezpośrednio, lecz za pośrednictwem gorzkiej wody obłożonej klątwą przez kapłana. Jeżeli kobieta nie jest winna, to wówczas spożycie wody nie zaszkodzi jej. Jeżeli zaś byłaby winna, to wówczas odczuje ból i dozna dalszych fizjologicznych dolegliwości.

4.2 Namowa do odstępstwa, bluźnierstwo i zbezczeszczenie szabatu

Jeżeli ktoś próbuje nakłonić swojego krewnego do odstępstwa od wiary, nie wystarczy odrzucić jego propozycję, lecz trzeba też donieść o tym co zaszło innym (por. Pwt 13,7-9). W nakazie z Księgi Powtórzonego Prawa pojawia się w tym miejscu określenie *וְלֹא-תִכְסֶּה עָלָיו* – *wəlō²-təkkasse^h ʿālāyw* – „nie zakryjesz go” (Pwt 13,9). Co prawda nie ma tutaj mowy wprost o świadectwie, natomiast określenie „nie zakryjesz go” oznacza, że trzeba złożyć świadectwo o takim zdarzeniu⁴². Wówczas osoba skrzywdzona przez człowieka namawiającego do odstępstwa po złożeniu świadectwa ma być pierwsza do ukamienowania winowajcy (por. Pwt 13,10-11).

Według Księgi Kapłańskiej człowiek, który bluźnił przeciwko Panu Bogu, przeklinając Go, miał być wyprowadzony poza obóz (por. Kpł 24,14-16). Ci, którzy słyszeli jego bluźnierstwa jako świadkowie mają nałożyć rękę na jego głowę na znak stwierdzenia, że ten człowiek odpowiada za własną śmierć (por. Kpł 24,14).

⁴¹ Zob. Simian-Yofre, „תעודה עד עור”, 500.

⁴² Por. Mirski, *Sefer Dvarim*, 201.

Ponadto Księga Liczb nawiązuje do człowieka zbierającego gałązki, który został przyłapany na tym uczynku w dzień szabatu (por. Lb 15,32-36). Świadkowie tego wykroczenia prowadzą winowajcę do Mojżesza, bo nie wiedzą, co należy w takiej sytuacji uczynić. Bóg mówi wówczas Mojżeszowi, że ów człowiek ma być uśmiercony przez całą społeczność Izraela poza obozem.

4.3 Falszywe świadectwo

Surowe traktowanie wszelkich przekroczeń względem ósmego przykazania jest potwierdzeniem wielkiej wagi, jaką cieszyło się świadectwo w społeczności Izraela. Mimo że to przykazanie nie było cytowane wprost, to jednak istnieją różne stwierdzenia, które nawiązują do niego. Jednym przykładem jest następujący zakaz: לֹא תִשָּׂא שְׂמֵעַ שְׂמֵעַ – לֹא תִשָּׂא שְׂמֵעַ שְׂמֵעַ לְהוֹיֵת יַד עַד הַקִּזְבּוֹת – *lō' tiśśā' šēma' šēma'* ^c *al-tāšet yādka 'im-rāšā' lihyōt 'ed hāmās* (Wj 23,1). Dosłowny przekład brzmi następująco: „Nie będziesz ponosił pogłoski nicości, nie przykładaj ręki wraz z człowiekiem nieprawym, aby być świadkiem nieprawości”. Z tych słów wynika, że przykazanie odnosi się jednocześnie do osoby, która występuje w roli świadka, jak również do osoby, która słucha świadectwa (np. sędzia). Określenie „pogłoska nicości” (שְׂמֵעַ שְׂמֵעַ – *šēma' šēma'*) odnosi się do wszystkiego, co jest niezgodne z prawdą, fałszywe, a nawet blahe. Błahostki bowiem mogą być szkodliwe dla świadectwa jeżeli są traktowane jako rzeczy poważne i niezbędne dla ustalenia przewinień. Jednakże powyższy fragment (Wj 23,1) kładzie akcent na wiarygodność i zgodność z prawdą. Falszywe świadectwo sprawia, że świadek zostaje określony tutaj mianem „świadka nieprawości” (עַד הַקִּזְבּוֹת – *'ed hāmās*) lub nawet „świadkiem przemocy”. Jest to o wiele mocniejsze określenie od עַד שִׁקָּר – *'ed šāqer* („świadek kłamstwa”) oraz עַד שִׁוְיָא – *'ed šāw'* („świadek nicości”)⁴³. Termin קִזְבּוֹת – *hāmās* („nieprawość”) jest użyty w Starym Testamencie jako określenie odnoszą-

⁴³ Por. Phillips, *Criminal Law*, 111.

ce się do najgorszych możliwych przestępstw (Jr 13,22; Ez 7,23; Ha 2,8.17; So 1,9). To właśnie tym terminem posługuje się Księga Rodzaju, aby ukazać stan moralny ludzkości przed potopem (Rdz 6,11.13).

4.4 Konsekwencje dla fałszywych świadków

Falszywe świadectwo może być ukarane śmiercią. Jest to potwierdzenie rangi moralnej, jaka towarzyszy konieczność dawania świadectwa zgodnego z prawdą w narodzie wybranym. Księga Powtórzonego Prawa omawia sytuację dwóch osób uczestniczących w rozprawie sądowej, która ma rozstrzygnąć spór między nimi (por. Pwt 19,16-20). Tekst biblijny podkreśla fakt, że niezgoda między tymi osobami ma miejsce „przed obliczem Pana” (לִפְנֵי יְהוָה – *lipnê yhw* [*ʔādōnāy*] – Pwt 19,17), tak że Bóg jest głównym świadkiem rozprawy. Obie osoby muszą się stawić przed kapłanami i sędziami upoważnionymi do rozstrzygnięcia sporu. Sędziowie są zobowiązani, aby zbadać dokładnie wszystkie argumenty. Jeżeli okaże się, że podczas rozprawy świadek (trudno wnioskować z tekstu, czy świadkiem jest osoba trzecia, czy jedna z dwóch osób uczestniczących w rozprawie) zeznaje fałszywie, to wówczas ma zostać ukarany tą samą karą, która w przeciwnym razie miałaby być wymierzone przeciwko oskarżonemu. W ten sposób ci, którzy są obecni na rozprawie będą tak przerażeni konsekwencjami fałszywego świadectwa, że nigdy nie dopuszczą się takiego czynku. Można więc powiedzieć, że z tej racji wszyscy obecni na rozprawie stają się świadkami. To, co zobaczyli będzie służyło jako nauka profilaktyczna dla przyszłych pokoleń, aby każde fałszywe świadectwo zostało wykorzenione ze społeczności Izraela⁴⁴.

---

⁴⁴ Por. Barclay, *The Ten Commandments*, 175.

4.5 Świadek, który nie chce złożyć świadectwa

Jeżeli ktoś był świadkiem przewinienia i dowiaduje się o wezwaniu do złożenia świadectwa pod groźbą klątwy, a mimo to nie chce złożyć świadectwa, to wówczas ponosi winę. (por. Kpł 5,1). Księga Kapłańska określa w tym miejscu świadka jako osobę, która była naocznym świadkiem lub posiada bezpośrednią wiedzę o czymś. Należy zaś podkreślić, że w języku biblijnym wiedza ma zawsze charakter osobisty, a tym bardziej w przypadku potencjalnego świadectwa. Nie może to być wiedza, która zostaje zdobyta za pośrednictwem innych osób. Taka wiedza nie czyni kogoś świadkiem. Chodzi o wiedzę, którą świadek zdobył bezpośrednio bez pośredników. Bądź co bądź Księga Kapłańska nie podaje, jaką karę poniósłby potencjalny świadek, który nie chciałby złożyć świadectwa.

PODSUMOWANIE

Ósme przykazanie Dekalogu odnosi się do zakazu fałszywego świadectwa, a nie wprost do kłamstwa. Przyjmuje się jednak, że ten zakaz obejmuje szerszą kategorię, jaką jest obowiązek mówienia prawdy. Dlaczego więc nie ma w Dekalogu bezpośredniego zakazu kłamstwa? Odpowiedzi na to pytanie należy szukać w znaczeniu relacji człowieka do Boga. Obowiązki względem bliźniego w dziedzinie mówienia prawdy i świadczenia o niej wynikają przede wszystkim z faktu, że prawda pochodzi od Boga. Skoro Bóg jest wierny i prawdomówny, to znaczy, że człowiek stworzony na Jego obraz i podobieństwo ma być również wierny i prawdomówny. W przeciwnym razie znieważa Boga prawdy, który go stworzył.

Istnieje niewątpliwie granica między prawdą w ujęciu biblijnym, która odnosi się do objawienia przez Syna tajemnic ukrytych w Ojcu, a prawdą moralną, która stanowi zgodność słów i innych wyrazów przekazu z wewnętrznym przekonaniem. Jednak idąc za spostrzeżeniem św. Tomasa z Akwinu trzeba zaznaczyć, że każda prawda – nawet

ta, która nie jest prawdą objawioną – ma swoje źródło w Bogu. Świadczy o tym sformułowanie ósmego przykazania w Księdze Powtórnego Prawa, gdzie pojawia się to samo hebrajskie słowo, co w drugim przykazaniu zakazującym używania imienia Bożego w błahych kwestiach. W związku z tym fałszywe świadectwo nie odnosi się tylko do obserwacji wydarzeń, lecz przede wszystkim do wypaczenia misji prawidłowego świadectwa o samym Bogu, który jest Bogiem prawdy i od którego każda prawda pochodzi. Poza tym we wprowadzeniu do przykazań, Bóg daje do zrozumienia, że wyjście Izraelitów z Egiptu było wezwaniem do dawania świadectwa o wielkich dziełach, które Bóg uczynił dla swojego ludu. Zachowanie Dekalogu miało być odpowiedzią ludu Bożego na te dzieła. Tak jak zachowanie szabatu stało się dla Izraelitów świadectwem o stworzeniu świata przez Pana, tak też pamięć o wyjściu z Egiptu stała się wezwaniem do dawania świadectwa o Bogu, który nie oszukuje, lecz pozostaje wierny swoim przyrzeczeniom.

Kary i obowiązki, które teksty legislacyjne przywiązują do mówienia prawdy są dalszym potwierdzeniem, że mówienie prawdy jest zawsze świadectwem o Bogu, który nienawidzi kłamstwa. Stwórca bowiem posłużył się słowem, aby objawić się człowiekowi. Z tej racji człowiek winien pamiętać, jak wielką wagę Pan przypisuje ludzkim słowom, ale nie tylko wtedy, kiedy te słowa decydują o losach ludzi. Nawet najdrobniejsze wypowiedziane „prawdy” są – w pewnym sensie – świadectwem o Chrystusie, który jest Prawdą, a mówienie prawdy jest okazaniem szacunku dla Tego, na którego obraz i podobieństwo człowiek został stworzony.

BIBLIOGRAFIA

- Barclay W., *The Ten Commandments* (Louisville, KY 1998).
Beck J.A. „עֲוֹנָה”, *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis* (red. W.A. VanGemeren) (Grand Rapids, MI 1997) III, *sub voce*.

- Brueggemann W., „Truth-Telling as Subversive Obedience”, *The Ten Commandments*. The Reciprocity of Faithfulness (red. W.P. Brown) (Library of Theological Ethics; Louisville, KY 2004) 291-300.
- Carpenter E. – Grisanti M.A., „שָׁקֵר”, *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis* (red. W.A. VanGemeren) (Grand Rapids, MI 1997) IV, *sub voce*.
- Cassuto M.D., *Bemidbar – Dwarim* (Tel Aviv 1973).
- Chacham, A., *Sefer Shmot*. Parshiot Shmot-Itro (Da’at Miqra; Jerusalem 1991).
- Clines D.J.A., “The Decalogue as a Prohibition of Theft”, *New Perspectives on Old Testament Prophecy and History*. Essays in Honour of Hans M. Barstad (red. R.I. Thelle – T. Stordalen – M.E.J. Richardson) (Supplements to Vetus Testamentum 168; Leiden 2015) 293-305.
- Clines D.J.A., *Interested Parties*. The Ideology of Writers and Readers of the Hebrew Bible (Sheffield 2009).
- Craigie P.C., *The Book of Deuteronomy* (The New International Commentary on the Old Testament; Grand Rapids, MI 1976).
- Elowsky J.C. *John 11–21* (Ancient Christian Commentary on Scripture. New Testament 4b; Downers Grove, IL 2007).
- Feuer, A.C., *Aseres Hadibros. The Ten Commandments*. A New Translation with a Commentary Authorized from Talmudic, Midrashic and Rabbinic Sources (ArtScroll Mesorah Series; Brooklyn, NY 1982).
- Kaddari, M.Z., *A Dictionary of Biblical Hebrew* (Ramat Gan 2006).
- Katechizm Kościoła Katolickiego* [KKK] (Poznań 2009).
- Kiel, Y., *Sefer Bereshit*. Parshiot Vayera-Vaishlach (Da’at Miqra; Jerusalem 2000).
- Klein E., *A Comprehensive Etymological Dictionary of the Hebrew Language for Readers of English* (New York, NY 1987).
- Koehler L. – Baumgartner W. – Stamm J.J., *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu* (Prymasowska Seria Biblijna; Warszawa 2008).
- Lemański J., *Księga Wyjścia*. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz (NKB.ST II; Częstochowa 2009).

- Lienhard J.T., *Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy* (Ancient Christian Commentary on Scripture. Old Testament 3; Downers Grove, IL 2001).
- Miller P.D. *The Ten Commandments* (Interpretation: Resources for the Use of Scripture in the Church; Louisville, KY 2009).
- Mirski, A., *Sefer Dvarim* (Da'at Miqra; Jerusalem 1984).
- Moberly R.W.L., „אֲמֵן”, *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis* (red. W.A. VanGemeren) (Grand Rapids, MI 1997) I, *sub voce*.
- Pecaric S., *Chamisza Chumsze Tora*. Chumasz Pardes Lauder. Księga Druga Szemot. Przekład Pięcioksięgu z języka hebrajskiego opatrzony wyborem komentarzy Rabinów oraz hebrajski tekst komentarza Rasziego z punktacją samogłoskową i Haftary z błogosławieństwami (Kraków 2003).
- Phillips A., *Ancient Israel's Criminal Law. A New Approach to the Decalogue* (Oxford 1970).
- Preuss H.D., *Old Testament Theology* (The Old Testament Library; Louisville 1995-1996) I-II.
- Reiterer F., „שָׁאָה”, *Theological Dictionary of the Old Testament* (red. G.J. Botterweck – H. Ringgren – H.-J. Fabry) (Grand Rapids, MI 2004) XIV, 447-460.
- Shepherd J., „שָׁאָה”, *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis* (red. W.A. VanGemeren) (Grand Rapids, MI 1997) IV, *sub voce*.
- Simian-Yofre H., „תְּשׁוּבָה עֲרוּת עַד עוֹר”, *Theological Dictionary of the Old Testament* (red. J. Botterweck – H. Ringgren – H.J. Fabry) (Grand Rapids, MI 1999) X, 495-515.
- Sivan H. *Between Woman, Man and God. A New Interpretation of the Ten Commandments* (New York 2004).
- Sobór Watykański II, „Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym” [KO], *Sobór Watykański II. Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski* (Poznań ³1986).
- Stamm J.J. – Andrew M.E., *The Ten Commandments in Recent Research* (Studies in Biblical Theology; Edinburgh 1970).
- Swezey C.M., „Exodus 20.16 – ‘Thou Shalt Not Bear False Witness Against Thy Neighbor’”, *Interpretation* 34 (1980) 405-410.

- Synowiec J., *Dekalog. Dziesięć ważnych przykazań*. Wj 20, 2-17; Pwt 5, 6-20 (Kraków 2004).
- Tomasz z Akwinu, *Komentarz do Ewangelii Jana* (tł. T. Bartoś) (Biblioteka europejska; Kęty 2002).
- Tomasz z Akwinu, *Summa theologiae. Suma teologiczna* (tł. S. Belch *et al.*) (Londyn 1962-1986) I-XXXIV.
- Żychiewicz T., *Dziesięcioro przykazań* (Kalwaria Zebrzydowska 1983).

Ks. Jacek Stefański
ul. Złota 144
62-800 Kalisz
jfstefanski@gmail.com

Ks. JACEK STEFAŃSKI, prezbiter diecezji kaliskiej, doktor teologii. Urodzony w Izraelu w 1966 r., z którego wyemigrował do Stanów Zjednoczonych w 1982 r. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1994 r. w Camden (New Jersey) i pracował w diecezji Camden jako wikariusz oraz kapłan szpitalny. W 2000 r. wyemigrował do Polski i został kapłanem diecezji kaliskiej. Pracę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w Ostrowie Wielkopolskim. W 2004 r. został mianowany ojcem duchownym kleryków w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Kaliskiej, gdzie pełni również funkcję wykładowcy Pisma Świętego oraz języka hebrajskiego. Ostatnio opublikował książkę: *Z Mojżeszem na ścieżkach naszego życia* (Lublin: Gaudium 2014).